

Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja
A pajzsmirigyműködés zavarairól

Készítette: A Csecsemő- és Gyermekgyógyászati Szakmai Kollégium

A betegségek congenitalis hypo- és hyperthyreosis, illetve szerzett hypo- és hyperthyreosis csoportosításban szerepelnek.

Congenitalis hypothyreosis (CH)

I. Alapvető megfontolások

1. Definíció

A pajzsmirigy veleszületett alulműködése, a tünetek egy részéért a már intrauterin kialakult hypothyroxinaemia a felelős.

A veleszületett hypothyreosis a populáció szűrések előtt (Magyarországon országos szintű szűrés 1984 óta van) a mentális retardáció leggyakoribb oka volt. A súlyosan jódhiányos területeken endémiás formában fordult elő (endémiás kretinizmus). Ezzel a súlyos formában Európában és hazánkban évtizedek óta nem találkozunk.

2. Tünetek

Elhúzódó icterus, praetibialis myxoedema, köldöksérv, obstipáció, nagy nyelv, etetési nehézség, tág kiskutacs, izomhypotonia (a tömegszűrés bevezetése óta a jellegzetes klinikai képpel ritkán találkozunk).

3. Incidencia

Magyarországon a nemzetközi adatoknak megfelelően a primer congenitalis hypothyreosis incidenciája 1: 4000 élveszületés. Fiú lány arány 1:2. A szekundaer congenitalis hypothyreosis incidenciája 1:100000.

4. Etiológia

A tartós CH-ért felelős állapotok gyakorisági megoszlása a következő. 85 % a pajzsmirigy hibás fejlődése (dysgenesis), 10 % a pajzsmirigy hormon bioszintézis zavara, 5 % egyéb (pl. szekunder/tercier CH). Az újszülötteknél azonosított átmeneti hypothyreosis lehetséges okainak gyakorisági megoszlása régióként nagyon változó.

5. Primer congenitalis hypothyreosis

Pajzsmirigy hibás fejlődése (dysgenesis). Ennek alformái:

- pajzsmirigy agenesis
- pajzsmirigy hypoplasia
- ectopiás (általában nyelvgyöki) pajzsmirigy

Pajzsmirigy hormon bioszintézis öröklött zavara (dys hormonogenesis). Ennek alformái:

- jodizáció zavar (a jód felvétele a sejtekbe)
- jodináció zavar (a jód megkötése)
- dejodináz hiány

- thyreoglobulin szintézis zavara

Átmeneti hypothyreosis

- extrém jódiány
- terhesség alatt szedett tiroesztatikumok
- anyai blokkoló ellenanyagok
- jódtöbblet (kontamináció)

Perifériás/centrális pajzsmirigy hormon rezisztencia

Genetikai háttér:

Pajzsmirigy dysgenesis: transzkripciós faktorok (TTF-1, TTF-2, PAX-8) génjének mutációi

Hormon bioszintézis zavar: NIS, TPO, Tg gén mutációi (autoszom recesszív öröklésment)

Pendred szindróma: pendrin gén, THOX2 gén mutációi

Szekunder/ terciér congenitalis hypothyreosis

Hypothalamo-hypophyseális tengely anomáliái: TRH és TSH hiánya

Genetikai háttér:

Hypophysis fejlődésében résztvevő transzkripciós faktorok (Hesx-1, Lhx3, Lhx4,

PROP-1, Pit-1) mutációi

II. Diagnózis

1. Kötelező vizsgálat

A CH azonosítása újszülöttkori szűrővizsgálattal történik. A minta szűrőpapírra szárított vér. A vérfolt-TSH meghatározás a legelterjedtebb módszer, ami hatékony és gazdaságos. Magyarországon is ez a használatos.

Evidencia szint: A

A TSH mérése fluoreszcens immunassay-val történik, ami a kiugróan magas értékeket jól azonosítja. A vérfolt-TSH vizsgálattal azonban a kórosan alacsony TSH szinttel járó szekunder hypothyreosis és a centralis pajzsmirigyhormon rezisztencia nem kerül diagnózisra. Optimálisnak a TSH, fT4 párhuzamos vizsgálata tekinthető, ez utóbbi azonban igen költséges, így széles körben nem elterjedt.

A vérvételre a 3.-5. életnapon kerül sor. Ha a vérfolt-TSH 50 mE/l felett van, akkor az újszülött azonnal berendelendő újabb vérvételre. Ha ebben az fT4 alacsony, pajzsmirigyhormon pótló kezelés indítandó 14 napos koron belül. Ha a vérfolt-TSH 25-50 mE/l között van, a beteg akkor is berendelendő, és az ekkor levett vérben mért TSH ill. fT4 eredmény alapján történik döntés a kezelés indításáról.

A betegek kiszűrése adminisztratív okból is elmaradhat (rossz jelölés, téves értesítés stb.), ezért a congenitalis hypothyreosis klinika jelek alapján felmerülő gyanúja esetén haladéktalanul TSH, fT4 meghatározás javasolt.

2. Kiegészítő vizsgálatok

- Pajzsmirigy ultrahang-vizsgálat az ectopiás elhelyezkedésű pajzsmirigy kimutatására (lehetőség szerint color Doppler) (bármikor később is elvégezhető).

Evidencia szint: B

- A pajzsmirigy scintigráphiás vizsgálata (^{99m}Tc , ^{123}I) (mivel ez nem mindig azonnal elérhető és emiatt késedelmet szenvedhet a kezelés elindítása, a diagnózis revízió idejére 2 éves kor utánra halasztható)
- Csontkor meghatározás (térd rgt-felvétel a tibia proximalis magjának vizsgálatára) az in utero folyamat időtartamának és súlyosságának megítélésére.

III. Kezelés

1. Gyógyszeres terápia

A diagnózis felállítása után mihamarabb, ideálisan a 10., de legkésőbb a 14. életnap előtt megkezdett, élethosszig tartó pajzsmirigyhormon (L-thyroxin) pótló kezelés.

Kezdő adag: L-thyroxinból 8-15 $\mu\text{g}/\text{tkg}/\text{nap}$ (azaz 25-37,5-50 μg naponta egyszer). Egy éves kor felett az egy testsúlykg-ra eső hormon adag csökken (lásd a Szerzett hypothyreosis-nál).

Evidencia szint: A

IV. Rehabilitáció

V. Gondozás

A vizsgálatok gyakorisága életkorfüggő. Hat hónapos korig: a kezelés megkezdése után 2, 4 héttel, majd 6 hetente. 6-24 hó: 3 havonta. 2 éves kortól félévente, évente. Végzendő vizsgálatok: növekedési ütem követése, szérum TSH és fT4 mérése. Évente végzendő csontkor és intelligencia felmérés. A TSH szint 5 mE/l alá szorítandó a gyógyszeradag változtatásával (egyszerre 6-12,5 μg -onként).

2 éves kor után diagnózis revízió: 3 hét gyógyszerkihagyás után TSH mérés ill. scintigraphia (ideális lenne, ha az L-thyroxin leállítása után trijódtrionint kaphatnának a betegek és így csak 10 napos gyógyszerkihagyásra lenne szükség.)

A betegek ellátása a szűrővizsgálatokhoz kapcsolódóan erre specializált központokban kell történnjen.

Prognózis

Ha a kezelés 10 napos életkor előtt kezdődik, a prognózis igen jó, a betegek szellemi teljesítménye megfelel a betegség nélkül várhatóknak.

Neonatalis hyperthyreosis (újszülöttkori Graves-Basedow betegség)

I. Alapvető megfontolások

1. Definíció

Basedow kórban szenvedő anyák újszülöttjeiben fellépő pajzsmirigy túlműködés, ami

csaknem mindig tranziens formában jelentkezik. A nagyon ritka újszülöttkorban kezdődő tartósan megmaradó forma oka a TSH receptor gén aktiváló mutációja.

2. Tünetek

A tünetek tipusosan a második életnapon jelentkeznek, ritkán csak a 3.-10. napon. Kifejezett tachycardia (>160/min), súlyállás, irritabilitás, előre ugró szemek, ritkán elhúzódó icterus, thrombocitopénia, hepatosplenomegália, hypoprothrombinaemia észlelhető. Fel nem ismert esetekben keringési elégtelenség és halál is előfordulhat.

3. Incidencia

1/50000 újszülött, a Basedow kórban szenvedő anyák 1-3%-ában fordul elő.

4. Etiológia

Az anyai TSH receptor stimuláló antitestek (TRAK), átjutva a placentán pajzsmirigyhormon túltermelést okoznak.

II. Diagnózis

1. Kötelező vizsgálat

Hyperthyreosis miatt gondozott anyák gyermekeiben a 2., 4. és 8. napon fT4, fT3, TSH, TRAK (TSH receptor elleni stimuláló antitest) meghatározás. A magas fT4, fT3, TRAK titer szupprimált TSH mellett megerősíti a diagnózist.

2. Kiegészítő vizsgálat

Pajzsmirigy ultrahang.

III. Kezelés

A beteg a megfelelő ellátáshoz neonatológiai intenzív osztályt igényel.

Gyógyszeres terápia

Propylthiouracil (Propycil): 5 -10 mg/kg/nap három egyenlő részre osztva, vagy

Thiamasol (Metothyryn): 0,5-1,0 mg/kg/nap három egyenlő részre osztva.

Kifejezett tachycardia esetén: Propranolol 1-2 mg/kg/nap három egyenlő részre osztva.

(Keringési elégtelenség esetén leállítandó, helyette digitalizálás javasolt.)

Súlyos esetben a hormonszintézis azonnali gátlására: Lugol oldat 3x1 csepp naponta, kivételesen prednisolon 2 mg/kg/nap.

IV. Rehabilitáció

V. Gondozás

A betegség általában 2-3 héten belül lezajlik, ritkán 2-3 hónapig is elhúzódhat. A tünetek mérséklődésével, a hormonszintek rendeződésével a gyógyszeres kezelés leállítható (általában egy hét után adag csökkentés, 6-12 hét múlva leállítás). A TRAK titer változásának nyomon követése segít a lefolyás megítélésében. A gondozás gyermekendokrinológus feladata.

Prognózis

Nem ismert, hogy ilyen esetekben a későbbi életkorban nagyobb lenne a hyperthyreosis kialakulásának kockázata.

Szerzett hypothyreosis

I. Alapvető megfontolások

1. Definíció

Újszülöttkor után kezdődő elégtelen pajzsmirigy működés.

A két éves kor után megjelenő pajzsmirigy alulműködés esetén (bár bizonyos esetekben veleszületett betegség késői manifesztációjáról van szó) irreverzibilis idegrendszeri károsodással nem kell számolni

2. Tünetek

Struma, növekedési elmaradás, hízékonyság (jelentős súlytöbbletet általában nem okoz), fogváltás késése, sápadtság, fáradékonyság, az iskolai teljesítmény romlása, a serdülés zavara, menstruációs ciklus zavara. A hypothyreosis klasszikus tünetei (letargia, hideg intolerancia, obstipáció) prezentációs tünetként ritkák.

A szekunder és terciér hypothyreosis általában enyhébb tüneteket okoz.

3. Incidencia

A szerzett hypothyreosis leggyakoribb okaként számon tartott krónikus lymphocytas thyreoiditis gyakorisága Magyarországon a 6-14 éves korcsoportban 0,3%. A betegség 5 éves kor alatt ritkán jelentkezik, leggyakoribb 14-18 éves korban. A lány fiú arány 4:1.

4. Etiológia

Primer hypothyreosis:

- autoimmun juvenilis krónikus lymphocytas thyreoiditis (JCLT, Hashimoto thyreoiditis)
- jódiány (fejletlen országok szegényei között ez a leggyakoribb ok)
- pajzsmirigy dysgenesis vagy hormonszintézis zavar késői manifesztációja (ez csak látszólag szerzett, valójában veleszületett)
- gyógyszerek: antiepileptikumok, lítium, thionamidok, szalicylsav, aminoglutetimid pajzsmirigy sebészi eltávolítása vagy besugárzás miatt károsodása

Szekunder vagy terciér hypothyreosis: a hypothalamus illetve a hypophysis károsodásának eredménye (tumor, trauma, irradiáció, infekció, sebészeti beavatkozás).

5. Gyakori társbetegségek

JCLT esetén:

- egyéb autoimmun betegségek (1-es típusú diabetes mellitus, coeliakia, Addison-kór)
- hypoparathyreosis
- kromoszóma rendellenességek (Turner-, Klinefelter-, Down-szindróma)

Szekunder/tercier forma esetén: más hypophysis hormonok hiánya (növekedési hormon, FSH, LH, ACTH)

II. Diagnózis

1. Kötelező vizsgálatok:

- Fizikális vizsgálat: pajzsmirigy mérete, tapintata, testmagasság, testsúly mérés
- Laboratóriumi vizsgálat: szérumban TSH, fT4 mérése
  - ha fT4↓, TSH↑: primer hypothyreosis
  - ha fT4↓, TSH↓ vagy normális: szekunder/tercier hypothyreosis

1.1. További célzott vizsgálatok

Primer hypothyreosis esetén: pajzsmirigy ellenes autoantitestek vizsgálata thyreoglobulin elleni AT (anti TG), thyreoida peroxidáz elleni AT (anti TPO)

Szekunder/tercier hypothyreosis gyanú esetén: kivételesen TRH-teszt végzése mérlegelendő (TRH adását követően 0., 20., 40. percen TSH mérés)

1.2. Képzővizsgálatok

Primer hypothyreosis esetén: pajzsmirigy ultrahang vizsgálat (méret, szerkezet)

Evidencia szint: A

Szekunder/tercier hypothyreosis esetén (ha az anamnesisben nem szerepel nyilvánvaló ok):

- hypothalamus - hypophysis MRI

Növekedési elmaradás esetén csontkor meghatározás.

A JCLT diagnózis felállításához az alábbi három kritérium közül kettő teljesülése szükséges:

- autoantitest pozitív
- inhomogén ultrahang szerkezet
- aspirációs cytológiai képen lymphocytás beszűrődés

2. Kiegészítő vizsgálatok

A fentiek értelmében szükség esetén aspirációs cytológia elvégzése.

III. Kezelés

A **terápia** a betegség etiológiájától függetlenül pajzsmirigy hormon adagolás, de jódiány esetén a jódpótlás is mérlegelendő.

Mérsékelt, kompenzált hypothyreosis esetén (fT4 normális, TSH <10 mE/l) kezelés nem szükséges, de ilyenkor 3-6 havonta kontroll ajánlott.

Evidencia szint: A

Manifeszt hypothyreosis esetén (fT4 szubnormális és/vagy TSH 10 mE/l felett) L-thyroxin adása indokolt.

Adagolás (napi egy adagban)

1-5 év	4-6 µg/kg/nap
6-10 év	3-4 µg/kg/nap
> 10 év	2-3 µg/kg/nap

Súlyos, régóta fennálló betegség esetén a teljes dózis fokozatos felépítése ajánlott.

Enyhe formában a teljes szubsztitúciós adaggal lehet kezdeni.

IV. Rehabilitáció

V. Gondozás

A terápiás adag elérése után 6-8 héttel TSH, fT4 mérés. Az euthyreosis elérése után kontroll: 6-12 havonta. (Megnagyobbodott pajzsmirigy esetén a TSH értéket célszerű 0,3-1,0 mE/l között tartani.)

Autoimmun thyreoiditis esetén évente ultrahang és autoantitest kontroll.

A kezelt betegek növekedési üteme követendő (csontkor meghatározás évente).

A gyermekorvos által felvetett gyanú esetén a kivizsgálás, a kezelés beállítása és a gondozás gyermekendokrinológus feladata.

Prognózis

JCLT fennállása esetén a betegek 20-30%-ban végleges hypothyreosis alakul ki.

Panaszmentes esetben is 2 évente coeliakia szűrés javasolt.

Szerzett hyperthyreosis

I. Alapvető megfontolások

1. Definíció

Pajzsmirigyhormonok fokozott elválasztásával illetve fokozott pajzsmirigy hormon hatással járó állapot.

2. Provokáló tényezők

Stressz, vírusinfekciók, túlzásba vitt napozás.

3. Tünetek

Struma, csillogó szem (ritkán egyéb szemtünetek: exophthalmus, ritka pillacsapások), idegesség, tachycardia, tremor, fokozott étvágy, fogyás, fokozott izzadás, fáradékonyág, pajzsmirigy feletti surranás, iskolai teljesítményromlás, szívzörej, palpáció érzés, alvászavar, meleg intolerancia, hasmenés.

4. Incidencia

Az esetek több, mint 95%-át kitevő Basedow kór gyakorisága Magyarországon az iskoláskorúak között közel 0,1%. Lány fiú arány 5:1. Leggyakrabban serdülőkorban fordul elő.

5. Etiológia (gyakorisági sorrendben)

- Basedow – Graves kór
  - toxikus adenóma
  - JCLT hyperthyreoticus fázisa
  - TSH- termelő hypophysis tumor
  - centralis (hypophysis) pajzsmirigyhormon rezisztencia
  - hyperthyreosis factitia (pajzsmirigyhormon szedése)

6. Basedow-kór etiológiája

- TSH receptor stimuláló antitest (TRAK, TSI) által fokozott hormon szintézis

7. Basedow-kór genetikai háttere

HLA-B8, HLA-DR-3, HLA-DQA1*0501 gén hordozással pozitív asszociáció
HSP-70, TNF, CTLA-4 polymorphismus merült fel, de egyik sem bizonyított

Evidencia szint:A

8. Gyakori társbetegségek

Diabetes mellitus, vitiligo, SLE, JRA, myasthenia gravis, ITP, anaemia perniciosa

II. Diagnózis

1. Fizikális vizsgálat

Verejtékes bőr, remegő kezek, ritka pillacsapások, exophthalmus, megnagyobbodott pajzsmirigy, pajzsmirigy felett surranás tapintható, pulzus szapora.

2. Laboratóriumi leletek

fT4↑, TSH↓ (fT3 meghatározás csak akkor indokolt, ha a klinikai kép hyperthyreosisnak felel meg, és a szupprimált TSH értékhez normális fT4 tartozik)

TRAK pozitív. Anti TPO, TG is pozitív lehet

3. Képalkotó vizsgálatok

Ultrahang: inhomogén echoszerkezetű megnagyobbodott pajzsmirigy. Doppler vizsgálattal fokozott áramlás. Körülírt eltérés adenoma lehetőségét veti fel.

Scintigraphia: Basedow kórban diffuzan fokozott izotópfelvétel. Toxikus adenoma esetén: meleg v. forró göb.

4. Kiegészítő vizsgálatok

EKG: a hyperkinetikus keringés terhelési jeleket okozhat.

Szemészet: Hertel - vizsgálat az exophthalmus mértékének megállapítására

III. Kezelés

1. Gyógyszeres kezelés

Thiamasol (Metothylin) 0,5 mg/kg/nap három részre osztva, vagy

Propylthiouracyl (Propycil) 5 mg/kg/nap három részre osztva

Propranolol 0,5-2,0 mg/kg 8 óránként (kiegészítő kezelésként a hyperkinetikus keringési időszakban)

DE: (20 tskg felett) 10 mg/nap thiamasol mellett is megfelelő szuppresszió érhető el és a mellékhatások száma csökken.

A gyógyszeradagokat a szérumszintek alakulásának függvényében kell módosítani. Általában 4-8 hetes kezelés után az adag megfelelhető. Alternatív mód (ha a pajzsmirigy nagy marad): változatlan antithyreoid adag pajzsmirigy hormon kiegészítéssel *Evidencia szint: A*

A gyerekek 5-14 %-ában lép fel mellékhatás: erythema, csalánkiütés, átmeneti mérsékelt granulocytopenia (granulocytaszám <1,5 G/l). Ritkán hepatitis, lupus-like szindróma, thrombocytopenia és agranulocytosis is előfordul (granulocytaszám < 0,25 G/l).

Propycil adásakor gyakrabban lépnek fel mellékhatások.

2. Sebészi kezelés

Ma már ritkán kerül rá sor. Nagy struma, vagy a súlyos gyógyszer mellékhatások esetén javasolt.

Teljes vagy közel teljes (near-total) pajzsmirigy eltávolítástól várható jó eredmény. Az esetek többségében posztoperatív hypothyreosis kialakulásával számolni kell.

3. Radioaktív jód kezelés

A J¹³¹ izotóppal végzett ablatio gyermekekben Magyarországon egyelőre nem engedélyezett.

IV. Rehabilitáció

V. Gondozás

A gondozás gyermekendokrinológus feladata.

Kezdetben 4, majd 6-8 hetente, tartós euthyreosis esetén 3 havonta ajánlott a hormonszinteket (fT4, TSH) ellenőrizni.

Rendszeres vérképkontroll nem szükséges, de láz, torokfájás esetén haladéktalanul indokolt a fehérvérsejt szám meghatározás.

A terápia L-thyroxinnal történő kiegészítése mérlegelendő akkor is, ha alacsony thiamasol adag (0,25 mg/nap) mellett hypothyreosis áll fenn. *Evidencia szint: A*

A gyógyszeres kezelés optimalis időtartama nem ismert. A gyermekek 50%-a 4, újabb 25%-a 6 éven belül remisszióba kerül. A recidiva arány mintegy 30 %. Gyakoribb a recidiva olyan esetekben, ahol a diagnóziskor magas TRAK titer nem csökkent megfelelő módon a gyógyszeres kezelés végére.

VI. Irodalomjegyzék

1. Yordam N, Ozon A. Neonatal thyroid screening: methods-efficiency-failures. *Pediatr Endocrinol Rev.* 2003. 1, Suppl 2:177-84.
2. Ohnishi H, Sato H, Noda H, Inomata H, Sasaki N. Color Doppler ultrasonography: diagnosis of ectopic thyroid gland in patients with congenital hypothyroidism caused by thyroid dysgenesis. *J Clin Endocrinol Metab.* 2003. 88:5145-9.
3. Hrytsiuk I, Gilbert R, Logan S, Pindoria S, Brook CG Starting dose of levothyroxine for the treatment of congenital hypothyroidism: a systematic review. *Arch Pediatr Adolesc Med.* 2002. 156, 485-91.
4. Surks MI, Ortiz E, Daniels GH, Sawin CT, Col NF, Cobin RH, Franklyn JA, Hershman JM, Burman KD, Denke MA, Gorman C, Cooper RS, Weissman NJ Subclinical thyroid disease: scientific review and guidelines for diagnosis and management. *JAMA.* 2004. 291:228-38.
5. American Institute of Ultrasound in Medicine. AIUM Practice Guideline for the performance of thyroid and parathyroid ultrasound examination. *J Ultrasound Med.* 2003. 22:1126-30.
6. Vaidya B, Kendall-Taylor P, Pearce SH. The genetics of autoimmune thyroid disease. *J Clin Endocrinol Metab.* 2002. 87:5385-97.
7. Abraham P, Avenell A, Watson WA, Park CM, Bevan JS. Antithyroid drug regimen for treating Graves' hyperthyroidism. *Cochrane Database Syst Rev.* 2005. 18:(2): CD003420.
8. Cooper DS Antithyroid drugs in the management of patients with Graves' disease: an evidence-based approach to therapeutic controversies. *J Clin Endocrinol Metab.* 2003. 88:3474-81.
9. Brook Ch, Clayton P, Brown R Brook's clinical pediatric endocrinology 5th Edition , Blackwell, 2006.
10. Gyermekendokrinológia algoritmusokkal (Szerk:Péter F.) Medicina. Budapest, 1995.

A szakmai protokoll érvényessége: 2009. december 31.